

Шугай М.А.

ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І КОНСТРУЮВАННЯ МЕНТАЛЬНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ

У статті вказується на те, що розуміння основних властивостей української ментальності сприятиме етнічному самовираженню. Саме ментальні репрезентації розглядаються як оперативна форма ментального досвіду. Вони змінюються відповідно до зміни ситуації й інтелектуальних зусиль суб'єкту та є засобом застосування знань у визначеному аспекті дійсності й основою етнічної ідентичності.

The article indicates that understanding of the main peculiarities of the Ukrainian mentality will promote the process of ethnic self-expression. It is mental representations that are viewed as an operative form of mental experience. They alter according to the situation change and intellectual efforts of a subject, and they are means of knowledge employment in a certain aspect of reality and the foundation of ethnic identity.

Тема, на якій фокусується дане теоретичне дослідження, знаходиться на пограниччі етнопсихології й культурної психології та когнітивної психології й когнітивної антропології. Як відомо, в сучасних дослідженнях “української душі” акцентується увага на таких питаннях, як: формування індивідуального характеру етнічної спільноти, котрий визначає її сильні та слабкі сторони; становлення національної самосвідомості; перенесення досліджень етнічного менталітету на площину глибинної психології, вказуючи на його глибинні детермінанти. Характерним, на нашу думку, є інтерпретація та інтенсивна драматизація “вад нашого суспільства” та негативних рис національного характеру, або ж розуміння їх та розроблення й реалізація психокорекційних, освітніх, виховних програм, з метою розвитку рис позитивних. Наше дослідження спрямоване на визначення особливостей кон-

струювання ментальних репрезентацій в процесі етнічної ідентифікації, психологічний аналіз основних властивостей українського менталітету та їх інтепретацій.

Когнітивні схеми, як "зв'язки знань", в яких закодовані складні узагальнення про наш досвід взаємодії з структурою навколишнього світу, формуються у людини в процесі її соціалізації в певному культурному середовищі і спрямовують її дії. Вони є несвідомим засобом інтерпретації подій: людина бачить зовнішній світ під певною, культурно-детермінованою точкою зору. Особистість діє відповідно до своєї культурно-детермінованої інтерпретації подій, що відбуваються в світі. Це нагадує систему етнічних констант, яка, залишаючись неусвідомленою нами, є призмою, крізь яку ми дивимося на світ, а світ, який ми бачимо, є результатом процесу трансферу (перенесення несвідомого комплексу на реальний об'єкт). І хоча когнітивні схеми поняття вужчі, ніж наші етнічні константи, оскільки і перші, і другі є похідними від культури, то наша поведінка в обох випадках є культурно детермінованою, причому в більшості випадках неусвідомлюваним нами чином [6].

Когнітивні схеми визначають не властивості об'єкту, а контексти, в яких достатньо часто мають місце об'єкти і дії, які зберігаються в пам'яті. Оскільки ментальні репрезентації, як стверджують психологи, є конструкціями, залежними від обставин, індивідуального контексту, вони є залежними від культурного контексту. Майбутнє когнітивної психології не за ізольованими системами репрезентацій, а за різними ситуаціями, задачами, контекстами, що вимагають різних репрезентацій відповідно до складності людського мислення. Задача, яка спрямовує конструювання репрезентацій, може відноситися до розряду епістемологічних (сконструювати схему зв'язків для зберігання в пам'яті, маючи на увазі її відтворення) або прагматичних (модифікувати існуючу схему зв'язків, збагатити її, переструктурувати). Продуктом такого роду репрезентації є одночасна інтерпретація цілісної ситуації і задачі, а також приписування різним елементам смислів, які зіставляються одночасно з їх дійсними семантичними значеннями і з цілісною інтерпретацією ситуації. Засоби, за допомогою яких конструюються репрезентації (або можна сказати, інтерпретації) такі, як: структура

знань, що зберігаються в пам'яті, які служать рамкою для репрезентації (інтерпретації), умовиводи, що стосуються існування об'єктів, приписування властивостей цим об'єктам, оцінювання, яке дозволяє визначити, наскільки адекватні дії поставленій задачі, і може спонукати до перегляду репрезентації (інтерпретації) [6].

Численні крос-культурні дослідження довели, що когнітивні задачі в різних культурах володіють різною цінністю в залежності від традицій і способу життя. На нашу думку, в формуванні етнічної ідентичності відіграє важливу роль конструювання ментальних репрезентацій через знання, закріпленні в нашій етнічній самосвідомості, а також, через висновки та оцінки, які виникають вже як функції етнічної ідентичності.

Л. Гумільов вказує на те, що етнос існує як енергетична система, що протиставляє себе іншим подібним системам, виходячи не зі свідомого розрахунку, а з підсвідомого відчуття взаємної спільності, що визначає протиставлення “ми — вони” і розподіл на “своїх і чужих”. Якщо територія, як поняття, не може бути постійним (мінливість кордонів, навіть утрата територій народами), якщо власна місія не завжди відчута елітою нації, то “відмінність від чужих” є, ймовірно, найяскравішою й незмінною живучою рисою кожного народу [1]. Л. Гумільов звертає увагу також на те, що “етнічне поле” створює умови для об'єднання і подальшої солідарності, найчастіше неусвідомлюваної, “енергійних особистостей”. Це первинне соціальне утворення стикається із середовищем, завдяки чому організується в певну систему, тим самим протиставляючи себе оточенню. Вказане протиставлення відбувається на підґрунті відчуття комплементарності [1]. Поняття комплементарності описує відчуття взаємної симпатії (антипатії) членів етнічної спільноти, яке і визначає поділ на “своїх” і “чужих”. Здебільшого, почуття антипатії є результатом проекції, через яку нами не приймаються саме ті риси, які ми заперечуємо в собі, або не можемо собі дозволити, через певні причини, бути саме такими.

Етнічна ідентичність, як відомо, формується у результаті інтеграції свідомих та несвідомих психічних змістів. Важливим аспектом юнгіанської теорії є постулювання компенсаторних відносин свідомого та несвідомого. Психіка як

енергетична система компонентів свідомого та несвідомого рівнів розглядається у вигляді утворення, здатного до саморегуляції. При надмірній стимуляції чи, навпаки, депривації потреб у широкому розумінні поняття – відразу ж включаються компенсаторні процеси, свідомі установки урівноважуються діаметрально протилежними несвідомими[9].

В тому, що особистість не усвідомлює в певний момент взаємодії з іншими, може бути матеріал дуже важливий для змін, наприклад за неприйняттям, а іноді й дуже негативним ставленням до того, що ми бачимо в інших.

Завдання нашого дослідження – проаналізувати, як саме етнічна ідентичність, формуючись через інтеграцію свідомих та несвідомих психічних змістів, протиставлення “ми – вони” і розподіл на “своїх і чужих”, пов’язана із своєрідними етнічними інтерпретаціями, що відображені в етнічній ментальності.

Безсумнівно, що “несвідоме як сукупність архетипів, є живою системою реакцій і диспозицій, яка невидимим, а тому найдієвішим способом визначає індивідуальне життя”[9]. Зрозуміло й те, що архетипи – це певна готовність знову і знову репродукувати ті ж самі або подібні міфологічні уявлення. Ми ж вважаємо, що саме розуміння основ розрізнення “своїх” та “чужих” за символами і знаками, почуттями симпатії та антипатії, національна саморефлексія є основою створення умов для справжнього етнічного самовираження українців. Саме ментальні репрезентації ми будемо розглядати як оперативну форму ментального досвіду, яка змінюється відповідно до зміни ситуацій і інтелектуальних зусиль суб’єкту.

За визначенням М.І. Пірен: “Етнос – це усталена спільність людей, що історично склалась на певній території і позначена спільністю мови, культури, побуту, психічного складу, єдністю етнічної самосвідомості, а також усвідомленням єдності родового походження і водночас несхожістю на інші етноси” [5]. На її думку, основу структури етносу становить система циркуляції міжпоколінневої етнокультурної інформації, канали передачі якої покладені у сфері традицій. Кожний із членів етносу водночас свідомо та несвідомо стає носієм етнічної ідентичності, дотримуючись традицій як у вузькому розумінні (в аспекті обрядовості), так і в широкому контексті (організація побуту, стиль родинних та соціальних

стосунків, професійної та індивідуальної культури тощо).

Важливим для нашого дослідження вважаємо визначення феномену етнічної ментальності, як “загальної духовної налаштованості, відносно цілісної сукупності думок, вірувань, навичок духу” у створенні картини світу і становленні єдності колективної спільноти. Саме етнічний менталітет є основою формування етнічної ідентичності. Ментальність характеризує специфічні рівні індивідуальної і колективної свідомості, у цьому сенсі вона є специфічним типом мислення. “Менталітет – це те спільне, що народжується з природних даних і соціально зумовлених компонентів та розкриває уявлення людини про життєвий світ. Саме у ментальності навички розпізнавання оточення, думки, схеми знаходять свій культурний вияв...”[4].

Менталітет – сукупність анатомо-антропологічних, генетико-психологічних та соціально-культурологічних особливостей, що формують специфічне світобачення, яке в свою чергу залежить і від механізмів рефлексивних процесів, що проявляються у усвідомленні суб’єктом основ здійснювальних предметних, мислительних та моральних дій.

Ментальність несе в собі традиційний для певного етносу образ світу, в якому імпліцитно представлені образ взірцевих міжлюдських стосунків, типовий образ “Я – члена етносу”, сценарій життя і смислобуттєва життєва філософія. Властивий для певної ментальності образ “Я” індивіда якраз і ставить типову (чи характерну) для цього етносу ієрархію смислів, засвоївши, привласнивши і модифікувавши відповідно до умов життя яку, індивід стає особистістю як певна ієрархія смислів, яка об’єднує в собі загальноетнічне, особливе для мікрогрупи та індивідуальне, властиве лише цьому індивідові. Суб’єктом вольової дії він стає на певному ступені розвитку рефлексивної духовності, коли вже є здатним породжувати дії та вчинки за власним рефлексивним міркуванням і брати на себе персональну відповідальність за зроблений вибір. Спонтанною особистістю стає тоді, коли виходить за межі регламентів у переживання цілосності світу і себе як невід’ємної його частинки; постає над парадигмою рефлексивно-концептуально-понятійної картини світу і природно вплітає свою діяльність в плин світової спонтанності.

Ментальна духовність, інтеріоризуючись в психіку окре-

мого індивіда, закладає там "базову особистість", характерну для даної спільноти, яка здійснює впорядковуюче структурування світу та регуляцію діяльності і поведінки цього індивіда у відповідності з образом світу і життєвою філософією етносу чи групи. Саме своєрідна "базова особистість" як цілісний, але не усвідомлений образ "Я", є найхарактернішим ансамблем типологічних ознак етносу чи групи. Суть цього ансамблю ознак в стабільному об'єднанні певних рис, які засвоюються окремим членом спільноти і відрізняють його від представників інших етносів [8].

Психічною основою ментального досвіду є ментальні структури. В рамках аналізу ментальних структур можна виокремити три рівні досвіду, кожний з яких має своє значення:

1. Когнітивний досвід – це ментальні структури, які забезпечують сприймання, збереження і упорядкування інформації. Їх основне призначення – оперативна обробка інформації про актуальний вплив на різних рівнях інтелектуального відображення. Когнітивний досвід представлений такими ментальними структурами, як архетипічні структури, способи кодування інформації, когнітивні схеми, семантичні структури, понятійні структури як результат інтеграції вищевказаних базових механізмів переробки інформації.

2. Метакогнітивний досвід – це ментальні структури, які відповідають за недовільну і довільну саморегуляцію процесу переробки інформації. Їх основне призначення – контроль за станом індивідуальних інтелектуальних ресурсів, а також корекція ходу інтелектуальної діяльності. Метакогнітивний досвід представлений такими ментальними структурами, як недовільний інтелектуальний контроль, довільний інтелектуальний контроль, метакогнітивна обізнаність, відкрита пізнавальна позиція.

3. Інтенціональний досвід – це ментальні структури, які лежать в основі індивідуальної вибірковості інтелектуальної активності. Їх основне призначення – участь у формуванні суб'єктивних критеріїв вибору визначеної предметної сфери, спрямування пошуку рішення, надання переваги певному джерелу отримання і формі переробки інформації. Інтенціональний досвід представлений такими ментальними структурами, як надання переваги, переконання й умонастрій [7].

Ментальна (лат. *mens* — розум, мислення) репрезентація — оперативна форма ментального досвіду; актуальний розумовий образ конкретної події, предметної ситуації, тобто суб'єктивна форма їх бачення. У сучасних дослідженнях репрезентація розглядається не тільки як форма збереження знань (у вигляді прототипу, фрейму і т. ін.), а як засіб застосування знань у визначеному аспекті дійсності. Знання людини формуються під впливом культурного середовища, в якому відбувається її соціалізація. Когнітивний розвиток відбувається через оперування репрезентаціями [6].

Виокремлюють концептуальні та тимчасові репрезентації. Зв'язки включення утворюють основу постійних знань, які представляють собою концептуальні репрезентації. Концептами прийнято називати природні категорії, які окрім пропозиціональних, включають і образні компоненти. Концептуальною організацією може описуватися функціональна структура, в якій також можна виділити базовий рівень, що характеризується двома істотними компонентами: метою дії і способом її реалізації. Зв'язки частина-ціле відповідають за тимчасові репрезентації. Прийнято як тимчасові репрезентації виділяти схеми і скрипти. Схеми описують тимчасову організацію об'єктів, скрипти — тимчасову організацію подій. По-перше, схема є чимось цілим при одночасній автономії щодо інших знань і визначається не тільки через властивості об'єкту, але й через контекст, в якому вона реалізується. По-друге, схема має узагальнений і абстрактний характер. У її структурі є вільне місце, яке можна заповнити специфічними елементами ситуації. Скрипт є щось подібне до плану дії, в якому окремі виконавські дії можуть замінювати одна одну за умови реалізації поставленої мети. В організації дій існують два аспекти: структура дії і репрезентація дії. В ході взаємодії з навколишнім середовищем організму необхідні нові складні структури дій [7].

Якщо виходити з того, що “системи репрезентацій — це теоретичні конструкти, які створюються, щоб пояснювати мислення і дії живого організму”, то поняття репрезентації є актуальним для етнопсихології. Безперечно існує зв'язок репрезентацій з конкретними життєвими завданнями, які доводиться вирішувати людині-носієві тієї або іншої культури. Дія пов'язана з репрезентаціями, які культурно обу-

мовлені, причому сама процедура дії людиною може не усвідомлюватися. Саме так можна пояснити функціональну взаємодію і функціональний конфлікт: дії людини можуть тлумачитися різними способами, підпадати під декілька різних схем, і власне раціональне пояснення людиною своїх дій може відрізнитися від їх реального значення в даній культурі, взаємодія може суб'єктивно сприйматися як конфронтація, а участь у культурному сценарії взаємодії залишатися непоміченою [6].

Як відомо, розвиток діалогу між психологією та антропологією має давню історію. Незважаючи на різноспрямованість, основні теми досліджень психологічної антропології групуються навколо центрального предмета її вивчення у розумінні М. Мід і Дж. Хонігмана, які під останнім вбачали взаємодію культури й особистості, а також аналіз того, як діє, мислить (пізнає, сприймає) та емоційно реагує індивід в умовах різного культурного оточення [2].

Оскільки картина світу зазнає зміни в часі у всіх народів, то закономірно припустити, що існують механізми подібних трансформацій, і вони є не наслідком внутрішнього розвитку ментальності, не безпосередньою реакцією на зміни середовища, а пов'язані з процесами, що відбуваються усередині суспільства, яке є носієм даної картини світу. Оскільки етнічна картина світу має свої внутрішні варіації, але ці варіації рідко приводять до поступового розшарування єдиної культури, а співіснують століттями, то треба припускати, що їх підставу слід шукати у внутрішньокультурних соціальних взаємодіях. На думку ж Редфільда, необхідно бачити явища перш за все зсередини і тільки потім можливо прийти до їх розуміння в зовнішньому культурному контексті. За його визначенням, "картина світу" — це світогляд, характерний для того або іншого народу, це уявлення членів суспільства про самих себе і про свої дії, свою активність у світі. Якщо концепція "національного характеру" стосується погляду на культуру з боку зовнішнього спостерігача, то "картина світу", навпаки, вивчає погляд члена культури на зовнішній світ [12].

Концепція "картини світу" включає, перш за все, когнітивний зміст — інформацію про спосіб пізнання людьми навколишнього світу. За допомогою культурно організованого пізнання ми отримуємо інформацію про зовнішній світ.

Когніція, вважає Коул, може бути описана як взаємодія між нашою свідомістю і зовнішнім світом [11].

Когнітивна антропологія вивчає систему ментальної організації елементів культури. Пізнання світу залежить від надходження “сигналів із навколишнього світу”, які залишаються для сприймаючого суб’єкта незначущими, поки не піддадуться в його мозку процесу когніції. Зв’язки між когніціями, які виникають із когнітивної структури і різноманітності реальності, проявляються в тому, що особистісні когніції безпосередньо ґрунтуються на когнітивній структурі й опосередковано ґрунтуються на ментальній і під психологічній структурах. Існує зв’язок між “внутрішнім”, або “картиною світу”, і “зовнішнім”, або “об’єктом”, і саме цей зв’язок з екологічною інваріантністю забезпечує реальність [12].

Представники культурної психології Дж. Брунер і Р. Шведер акцентують на емерджентній природі психіки в діяльності і визнають центральну роль інтерпретації, наполягають на важливості генетичного методу. Психологічний аналіз основних властивостей ментальності стає більш ґрунтовнішим, якщо врахувати особливості сприйняття, характерні для тієї або іншої культури, взяти до уваги і статичні описи картини світу, ієрархію, що вони відображають, і структуру різних культурних парадигм.

У кожній науковій школи своя логіка розвитку, свої нюанси термінології і, врешті-решт, свої вихідні аксіоми. Проте слід здійснити спробу їх інтеграції, оскільки в її результаті виникають нові оригінальні ідеї, які в цілому для етнопсихології можуть виявитися плідними щодо дослідження етнічного менталітету, ментальних репрезентацій, етнічної картини світу і соціальної взаємодії.

Зупинимось, опираючись на вказані теоретичні дослідження, на деяких аспектах розуміння та інтерпретації основних властивостей ментальності українців.

“Українець виживає, адаптується, але не перемагає, проте у цьому світі важливо не просто бути, існувати, а бути собою” [3]. Із цих слів розпочнемо психологічний аналіз основних властивостей українського менталітету, які виокремлюють такі дослідники, як: О. Донченко, М. Жулинський, М. Костомаров, О. Кульчицький, Ю. Липа, І. Нечуй-Левицький, Ю. Романенко, Г. Сковорода, М. Шлемкевич, О. Стражний,

Д. Чижевський, М. Шлемкевич, П. Юркевич, В. Янів.

Безперечно, що в менталітеті нації є присутні діаметрально протилежні якості і, на нашу думку, їх не можна оцінювати за шкалою "добре-погано", хоча б зважаючи на різне розуміння одних і тих самих властивостей. Отже, основними властивостями українського менталітету є: інтровертність, індивідуалізм, інертність-обережність, емоційність ("кордоцентричність"), антеїзм. У таблиці 1 вказані різні інтерпретації особливостей прояву основних властивостей українського менталітету.

Таблиця 1
Особливості прояву основних властивостей
української ментальності

Основні властивості української ментальності	Інтерпретації особливостей прояву основних властивостей української ментальності
Інтровертність	<p>Сильне відчуття власного "Я" та бажання самовиявитись;</p> <ul style="list-style-type: none"> – зосередження на внутрішніх проблемах, інтересах, на власних ідеалах, культурі та цінностях; – орієнтування не на створення нового, а на збереження наявного; – прагнення бути привабливими, звертати на себе увагу, на свою внутрішню і зовнішню красу; – інтровертність передбачає рефлексивність, поміркованість, послідовну наполегливість, здоровий традиціоналізм та врівноваженість, меншу залежність від навколишнього середовища, бо вважається, що легше змінити себе, ніж навколишній світ, гнучкий соціальний інтелект; – перевагою через отримання великої кількості надлишкової інформації, у стереотипних ситуаціях домінує установка на адаптацію, у проблемних – на ізоляцію; – інтровертивність викликає пасивність, що призводить до таких характеристик українця: "людина настрою", особа без акцентованої сили волі у реалізації задуманого тощо.

Індивідуалізм	<p>Особливість українського індивідуалізму в тому, що він не активно предметний, а сенсуалістично-споглядальний, інтроспективний — існувати для українця означає бути сприйнятим;</p> <ul style="list-style-type: none"> – мрійливе заглиблення у свої переживання, рефлексивне начало в українському індивідуалізмі, спрямоване на близьких, рідних, друзів, референтне коло однодумців; – це індивідуалізм самозамкненості, розмежування інтересів і вчинків; – український індивідуалізм значною мірою знаходив вияв у відчуженні від спільноти, нехтуванні ідеєю беззастережного служіння спільній справі, піднесенні особистого над національним; – потайний стиль існування, “анабіотична” поведінка за принципом “моя хата скраю”; – творчий характер українського індивідуалізму — творчий дух можливий як індивідуальна життєва позиція, особистісний, совістю здійснений вибір у відповідності до внутрішньо прийнятого ідеалу; – творчий індивідуалізм — це здатність і бажання перебирати на себе відповідальність за результати своєї діяльності й за життя цілого суспільства, це ініціативність, самостійність, наполегливість, вміння володіти й керувати самим собою, це особиста свобода й шанування свободи кожної людини.
Інертність-обережність	<p>Мало людей серед українців, готових взяти на себе персональну відповідальність, надмірна обережність, повільність; мовчазну відвагу, скромність, обережність успадкували українці від трипільської культури;</p> <ul style="list-style-type: none"> – схильність потопати у мріях і віддалятися від дійсності в оте словесне повноводдя й суцільні заклики до дії на рівні інтелігенції і нерозуміння цієї потреби на рівні державному; – ексекутивність — уникнення наднормативності й нестандартності, добрі імітатори, наслідувачі, не сприймають стрімких змін і є носіями поміркованого традиціоналізму та консерватизму чуттєвості; – забування стратегічних інтересів, про зміну середовища відповідно до потреб, ніби чекають того моменту, коли відбудеться диво і невідомий чаклун помахом чарівної палички перетворить їх на щось принципово нове; – поширеність “соціального фаталізму”, тобто віри в автоматизм розвитку, переконання в тому, що український народ маючи багату мову, чудову пісню, територію, за умови перемоги демократії автоматично отримає українську державність і незалежність, демонструє ірраціональну віру в диво без особливих зусиль; – поводять себе дуже обережно, тому що залежні від оцінки інших.

Емоційність ("кордоцентризм")

Чесні, горді, сміливі, але дуже вразливі, добродушні. Відзначаються почуттєвістю, яка не спрямована на перетворення світу, бо віддають перевагу почуттям перед пізнанням і волею;

- почуттєвість і глибоке відчуття кривди може призвести до помсти, котра інколи переростає в страшну народну трагедію;
- неусталеність емоційних реакцій на одні й ті ж самі стимули, емоційність є механізмом адаптації до того середовища, в якому живе, образність емоційного мислення, переконаність в чомусь залежить від його емоційної насиченості;
- творення авторитету радше від миттєвого захоплення, ніж від холодного аналізу заслуг;
- емоційно-естетична домінанта в повазі чутки, вигадані історії, міфи. Засобом генералізації образів виступає мистецтво, що репрезентує ідею у формі чуттєвої краси: через музику, скульптуру, архітектуру, поезію, основою світорозуміння виступає образ;
- сутєвність, схильність жити чужим розумом;
- українці вирізняються емоційно-почуттєвим характером, "кордоцентричністю" (провідна роль серця – умовно-образного центру емоційних явищ у психічній діяльності). Це виявляється в естетизмі народного життя й обрядовості, в артистизмі, вдачі, у прославленій пісенності, своєрідному гуморі;
- емоційність українців визначає їх людяність – наділення вищими емоціями жалю, співчуття, милосердя, приязні, любові;
- "Кордоцентричність" пов'язує українську психічну структуру з рефлексивними настановами, тому що почуття мають дві основні прикмети – інтенсивність, найвиразнішу в афектах, і глибину, проникання в цілу особовість і вповнювання її – найвиразніші в настроях;
- надмірна чутливість за пропорційно слабкої волі та інтелегентності, легка запалюваність та швидке охолодження. Вразливість до дріб'язків і неухвага до справді важливих речей та справ;
- українці вірять емоційно насиченій інформації, яка викликає бажання боротьби за справедливість.

Ангелізм	<ul style="list-style-type: none"> – вплив доброго, щедрого, плодючого чорнозему на підсвідомі структури психіки тих, хто живе і працює на ньому, пробуджує саме емоційну чутливість цих структур як до тепла, ласки, так і до протилежного; – відхиляє світосприймальні настанови від агресивної активності в напрямку ентузіастичної настанови; – архетип, базований на любові та повазі, на обожнюванні та святості поняття “земля”, позбавляє народ потрібної самооборони, активної позиції у боротьбі за виживання. Він формує м’яке, доброзичливе ставлення до навколишнього світу, довірливість, яка обертається незахищеністю; – характеризується “приземленням” інтересів; – асимілювавши звички та стереотипи міських жителів, вчорашній селянин з погордою дивиться на тих, хто приїхав з периферії, як на нижчу расу, зберігаючи і аналогічне ставлення до них.
-----------------	--

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що саме усвідомлення властивостей української ментальності є основою розуміння українцями себе і своєї поведінки в навколишньому світі. Якщо ми прагнемо до певних змін, то зазначимо, що вони не виникають за допомогою примусової спроби самого індивіда або іншої людини. Вони відбуваються, якщо людина знаходить час і сили бути такою, якою вона є. А. Бейссер описує парадоксальну теорію змін, яка полягає в тому, що “заперечуючи якусь особливу роль агента змін, ми робимо можливими осмислені і регулярні зміни... Зміни не відбуваються завдяки “старанню”, примушенню, переконанню або за допомогою інсайту, інтерпретації та інших аналогічних засобів. Вони з’являються швидше за все, якщо людина принаймні на мить відмовляється від того, ким би вона хотіла стати, і намагається бути тим, ким вона є. Дане припущення засноване на тому, що людина повинна стояти в якомусь одному місці і мати надійну опору, без якої рухатися далі важко або зовсім неможливо. Людина, що прагне змінитись, перебуває в конфлікті принаймні з двома “делікатними” інтрапсихічними утвореннями. Вона постійно перебуває між тим, якою вона “повинна бути”, і тим, якою вона себе вважає. Коли людина ідентифікує себе з відповідними ролями, в кожний момент часу тільки з однією з них, то з якої б ролі особистість не розпочала, незабаром вона переходить до іншої. Таким чином, ми заохочуємо її бути в сьогоденні такою, якою вона є” [10].

Етнічна ідентифікація відбувається через ототожнення особистістю себе з ролями, які стають важливими для неї через певні ментальні репрезентації. Вказані інтерпретації властивостей української ментальності свідчать про “різні полюси” їх прояву, що важливо усвідомлювати для етнічного самовираження.

Таким чином, в основі етнічної ідентичності — конструювання ментальних репрезентацій через знання, емоційно-ціннісне ставлення, що закріплено в нашій етнічній самосвідомості. Також етнічна ідентичність формується у результаті інтеграції свідомих та несвідомих психічних змістів, протиставлення “ми — вони” і розподіл на “своїх і чужих”, що стає основою своєрідних етнічних інтерпретацій, що відображені в етнічній ментальності. Забезпечення основи для розрізнення “своїх” і “чужих” за символами, знаками є функцією етнічної ідентичності. Почуття антипатії до інших, яке може виникати в процесі етнічної ідентифікації, іноді є результатом проєкції, через яку ми протиставляємо себе іншим, або не любимо інших саме за ті риси, які ми не можемо прийняти в собі, або не можемо собі дозволити, через певні причини, бути саме такими.

В тому, що особистість не усвідомлює в певний момент взаємодії з іншими, може бути матеріал, дуже важливий для змін. Усвідомлення, корекція картини світу та самосприйняття за рахунок визнання та інтеграції заперечуваної раніше реальності — має терапевтичне значення.

Дії людини пов’язані з репрезентаціями, які культурно обумовлені, причому сама процедура дії особистістю може не усвідомлюватися. Більш того, маючи в голові інтенційні схеми, людина не цілком рефлексує сенс власних дій, останні вбудовані в культурний контекст, що її оточує. Існує думка, що нові системи дій можуть породжуватися “посиленням” або інформаційно-пошуковою активністю організму. Етнічній ідентифікації сприятиме осмислення основних властивостей української ментальності, що є основою створення умов для етнічного самовираження українців.

Література

1. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. — Л.: Наука, 1990.

2. Данилюк І. Культурна психологія як окремий напрям етнічної психології // Соціальна психологія, — № 4(30) 2008, с.88
3. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія. — К.: Либідь, 2001. — 334с.
4. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. — СПб., 1998. — 447 с.
5. Пірен М.І. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. — К., 1999 — 204 с.
6. Ришар Ж. Ментальная активность. Понимание, рассуждение, нахождение решений. М., Институт Психологии РАН, 1998.
7. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. — СПб.: Питер, 2004. — 384 с.
8. Храмова. Українська душа. — К., 1992.
9. Юнг К.Г. Душа и миф: шесть архетипов.- К., 1996. — 384 с.
10. Beisser A. Paradoksalnaya teoriya izmenenii. — 2000.
11. Cole M. Culture and Cognitive Science. Talk Presented to the Cognitive Science Program, U.C. Santa Barbara, — May 15 — 1997.
12. <http://ethnopsyhology.narod.ru/study/cognitanthropology/index.htm> Когнитивная антропология